

FN:s kommitté för barnets rättigheter

**Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 16 (2013) om
Staternas skyldigheter rörande näringslivets
påverkan på barnets rättigheter**

Översättning mars 2014

Originalspråk: Engelska

FN:S KOMMITTÉ FÖR BARNETS RÄTTIGHETER

CRC/C/GC/16

Sextioandra sessionen

17 april 2013

Staternas skyldigheter rörande näringslivets påverkan på barnets rättigheter

I. Inledning och syfte

1. Kommittén för barnets rättigheter (kommittén) är medveten om att har fått en större påverkan på barns rättigheter under senare decennier. Det beror på faktorer som globalisering av ekonomier och företagsaktiviteter, och den pågående trenden att decentralisera, outsourca och privatisera statliga funktioner som påverkar åtnjutandet av mänskliga rättigheter. Näringslivet kan vara en avgörande drivkraft för samhällen och ekonomier att utvecklas på sätt som stärker förverkligandet av barns rättigheter, exempelvis genom tekniska framsteg, investeringar och skapandet av anständiga arbetstillfällen. Men barns rättigheter förverkligas inte automatiskt som följd av ekonomisk tillväxt, och företagande kan även ha en negativ påverkan på barns rättigheter.

2. Staterna har skyldigheter rörande den påverkan företagsverksamhet har på barns rättigheter vilket fastställs i konventionen om barnets rättigheter, i det fakultativa protokollet om handel med barn, barnpornografi och barnprostitution, och i det fakultativa protokollet om indragning av barn i väpnade konflikter. Skyldigheterna täcker en rad frågor och speglar att barn är både rättighetsbärare och intressenter i näringslivet i egenskap av konsumenter, lagligt anställda, framtida anställda och företagsledare, samt som invånare i samhällen och miljöer där näringslivet verkar. Syftet med denna allmänna kommentar är att förtydliga dessa skyldigheter och ange huvuddragen i de åtgärder som staterna bör vidta för att uppfylla dem.

3. I denna allmänna kommentar definieras näringslivet som alla affärsdrivande företag, både nationella och transnationella, oavsett storlek, bransch, ort, ägande och struktur. Här avhandlas också skyldigheter rörande icke vinstdrivande organisationer som har en roll i att tillhandahålla tjänster som är avgörande för barns rättigheter.

4. Staterna måste ha adekvata rättsliga och institutionella ramar för att respektera, skydda och förverkliga barns rättigheter, och för att tillhandahålla rättsmedel om dessa rättigheter kränks av näringslivet. I detta avseende bör staterna beakta följande:

- a) Barndomen är en unik period av fysisk, psykisk, emotionell och andlig utveckling. Kränkningar av barns rättigheter, såsom exponering för våld, barnarbete, farliga produkter eller miljöfaror kan få livslånga, oåterkalleliga och till och med ärftliga följder.
- b) Barn saknar ofta en politisk röst och tillgång till relevant information. För att få sina rättigheter förverkligade är de beroende av styrningssystem som de till största delen inte kan påverka. Detta gör det svårt för dem att göra sig hörda i beslut om lagar och policyer som inverkar på deras rättigheter. Staterna kanske inte tar tillräcklig hänsyn i beslutsprocessen till den påverkan på barn som näringslivsrelaterade lagar och policyer har, och näringslivet i sin tur utövar ofta ett starkt inflytande över beslut utan att ta hänsyn till barns rättigheter.
- c) Det är generellt sett en utmaning för barn att söka upprättelse när deras rättigheter kränks – vare sig det är via rättssystemet eller någon annan mekanism – och det gäller i än högre grad när den som kränker är ett företag. Barn saknar ofta rättslig status, kunskaper om rättshjälpsmekanismer, ekonomiska resurser och fullgod rättslig representation. Det blir särskilt svårt för barn att söka
- d) upprättelse för kränkningar om de sker inom ramen för ett företags globala verksamhet.

5. Eftersom en företagsverksamhet kan påverka ett brett spektrum av barns rättigheter undersöker denna allmänna kommentar inte varje tillämplig artikel i konventionen och dess protokoll, utan försöker i stället tillhandahålla staterna ett ramverk för att genomföra konventionen i sin helhet inom näringslivet. Samtidigt riktar den in sig på specifika sammanhang där företagsverksamhet kan ha särskilt stor påverkan på barns rättigheter. Syftet med kommentaren är att ge vägledning åt staterna i hur de bör:

- a) säkerställa att företagsverksamhet inte får en ogynnsam påverkan på barns rättigheter

- b) skapa en miljö som stödjer och underlättar för företag att respektera barns rättigheter, även när det handlar om eventuella affärsrelationer kopplade till företagets verksamhet, varor eller tjänster, liksom deras globala verksamhet
- c) säkerställa att barn vars rättigheter kränkts av ett företag har tillgång till effektiva rättsmedel, oavsett om företaget agerat som privat aktör eller på statligt uppdrag.

6. Denna allmänna kommentar utgår från kommitténs erfarenhet av att granska konventionsstaternas rapporter samt kommitténs diskussionsdag om den privata sektorn som tjänsteleverantör år 2002.¹ Den har även påverkats av regionala och internationella konsultationer med ett stort antal intressenter, däribland barn, samt offentliga samråd som ägt rum sedan 2011.

7. Kommittén är medveten om att befintliga och framväxande nationella och internationella normer, standarder och policyvägledningar rörande företagsverksamhet och mänskliga rättigheter har relevans för Denna allmänna kommentar. Kommentaren överensstämmer med internationella konventioner, inklusive den Internationella arbetsorganisationens (ILO) konvention nr 182 (1999) om förbud mot och omedelbara åtgärder för att avskaffa de värsta formerna av barnarbete, och nr 138 (1973) om minimiålder för tillträde till arbete. Kommittén är även medveten om relevansen hos FN:s referensram "Skydda, respektera och åtgärda i Vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter som antagits av FN:s råd för mänskliga rättigheter, samt ILO:s trepartsdeklaration om principer för multinationella företag och socialpolitik. Andra dokument, som till exempel OECD:s riktlinjer för multinationella företag, Global Compact-initiativet, FN:s studie av våld mot barn samt Barnrättsprinciperna för företag (Children's Rights and Business Principals) har också varit användbara referenser för kommittén.

II. Omfattning och tillämpning

8. Denna allmänna kommentar berör främst konventionsstaternas skyldigheter enligt konventionen och dess fakultativa protokoll. För närvarande finns inget rättsligt bindande internationellt instrument som rör näringslivets ansvar när det gäller mänskliga rättigheter. Kommittén påpekar dock att skyldigheten och ansvaret för att respektera barns rättigheter i praktiken sträcker sig längre än till statens tjänster och institutioner och omfattar även privata aktörer och företag. Därför måste alla företag uppfylla sitt ansvar vad gäller barns rättigheter, och staterna måste säkerställa att företagen gör detta. Vidare bör företag inte undergräva staternas förmåga att uppfylla sina skyldigheter gentemot barn enligt konventionen och dess fakultativa protokoll.

9. Kommittén är medveten om att företag kan främja barns rättigheter genom frivilliga, socialt ansvarstagande åtgärder, till exempel sociala investeringar, aktivism och politiskt engagemang, frivilliga uppförandekoder, filantropi och andra kollektiva åtgärder. Staterna bör uppmanra sådana frivilliga åtgärder och initiativ som ett medel att skapa en företagskultur som respekterar och stödjer barns rättigheter. Det bör dock betonas att sådana frivilliga initiativ inte ersätter statens åtgärder och regleringar av företag i enlighet med skyldigheterna enligt konventionen och dess protokoll. De ersätter inte heller företagets ansvar att respektera barns rättigheter.

10. Det är viktigt att komma ihåg att konventionen och dess fakultativa protokoll riktar sig till staten som helhet, oberoende dess interna strukturer, förgreningar eller organisation. Decentralisering av makten i form av regionalt självstyre och delegering begränsar inte statens direkta ansvar att uppfylla sina skyldigheter gentemot alla barn inom dess jurisdiktion.

¹ Kommittén för barnets rättigheter, protokoll från dess trettioförsta sammanträde, CRC/C/121, bilaga II.

11. Denna allmänna kommentar börjar med relationen mellan staters skyldigheter rörande företagsverksamhet/verksamhet och konventionens grundprinciper. Därefter definieras vilken art och omfattning statens skyldigheter har när det gäller barns rättigheter och näringslivet. På detta följer en granskning av skyldigheternas omfattning i sammanhang där näringslivets påverkan på barns rättigheter är som störst, till exempel när företag är tjänsteleverantörer, när barn påverkas i den informella ekonomin, när stater samverkar med internationella organisationer och när företag verkar utomlands på platser där det statliga skyddet för barns rättigheter är otillräckligt. Denna allmänna kommentar avslutas med en översikt till ett ramverk för genomförande och spridning.

III. Konventionens grundprinciper i relation till näringslivet

12. Barns rättigheter är universella, odelbara, ömsesidigt beroende av och relaterar till varandra. Kommittén har fastslagit fyra grundprinciper i konventionen vilka ska ligga till grund för alla statliga beslut och åtgärder rörande företagsverksamhet i överensstämmelse med ett barnrättsbaserat synsätt.²

A. Rätten till icke-diskriminering (art. 2)

13. Konventionens artikel 2 uppmanar konventionsstaterna att respektera barns rättigheter och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion dessa rättigheter ”utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt”. Staterna måste säkerställa att all lagstiftning och alla policyer och program som har med företagsfrågor att göra inte avsiktligt eller oavsiktligt diskriminerar barn genom sitt innehåll eller genomförande. Det handlar exempelvis om möjligheter till sysselsättning för föräldrar eller omvårdare, eller varors och tjänsters tillgänglighet för barn med funktionsnedsättningar.

14. Konventionsstaterna måste förhindra diskriminering i den privata sfären i allmänhet, och tillhandahålla rättsmedel om diskriminering ändå förekommer. Staterna bör samla in statistiska data som är uppdelade på lämpligt sätt och annan information för att identifiera diskriminering av barn inom ramen för företagsverksamhet. De bör också etablera mekanismer för att följa upp och utreda diskriminering inom näringslivet. Staterna bör också vidta åtgärder för att skapa en miljö som stöttar företagen i att respektera barns rätt att skyddas mot diskriminering, genom att främja kunskap om och förståelse för den rättigheten inom näringslivet, till exempel medie-, marknadsförings- och reklambranscherna. Satsningar för att öka medvetenhet och lyhördhet inom näringslivet bör inriktas på att utmana och avskaffa diskriminerande attityder gentemot alla barn, i synnerhet barn i utsatta situationer.

B. Barnets bästa (art. 3.1)

15. Enligt konventionens artikel 3.1 ska konventionsstaterna i första hand beakta vad som bedöms vara barnets bästa i alla åtgärder som rör barn. Staterna är skyldiga att införliva och tillämpa denna princip i alla lagstiftande, administrativa och rättsliga förfaranden rörande företags aktiviteter och verksamheter som direkt eller indirekt påverkar barn. Till exempel måste staterna säkerställa att barnets bästa är centralt i utvecklandet av lagstiftning och policyer som reglerar näringsverksamhet, exempelvis regler om anställning, beskattning, korruption, privatisering, transport och andra allmänna områden inom ekonomi, handel eller finansiella områden.

16. Artikel 3.1 är också direkt tillämplig på företag som fungerar som privata eller offentliga sociala välfärdsinstitutioner genom att tillhandahålla någon form av direkta tjänster för barn, till exempel barnomsorg, familjehem, hälso- och sjukvård, utbildning och förvaltning av

² Se Kommittén för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 13 (2011) om barnets rätt till frihet från alla former av våld, Official Records of the General Assembly, Sixty-seventh Session, Supplement No. 41 (A/67/41), bilaga V, punkt 59.

institutioner för frihetsberövade.

17. Konventionen och dess fakultativa protokoll utgör ramen för att bedöma och fastställa barnets bästa. Skyldigheten att i första hand beakta vad som bedöms vara barnets bästa blir central när konventionsstaterna väger prioriteringar mot varandra, till exempel kortsiktiga ekonomiska hänsyn mot mer långsiktiga utvecklingsbeslut. Staterna ska kunna förklara hur barnets bästa har beaktats i beslutsfattande, inklusive hur barnets bästa har vägts mot andra hänsyn.³

C. Rätten till liv, överlevnad och utveckling (art. 6)

18. Enligt artikel 6 i konventionen har varje barn en inneboende rätt till livet, och staterna ska säkerställa barnets överlevnad och utveckling. Kommittén meddelar sin tolkning av barnets utveckling i allmän kommentar nr 5 (2003) om allmänna åtgärder för genomförande av FN:s konvention om barnets rättigheter som ett ”helhetsbegrepp som omfattar barnets fysiska, mentala, andliga, moraliska, psykologiska och sociala utveckling”⁴

19. Företagsverksamhet kan inverka på förverkligandet av artikel 6 på olika sätt. Till exempel kan miljöförstöring och förorening på grund av företagsverksamhet äventyra barns rätt till hälsa, livsmedelstrygghet och tillgång till rent dricksvatten och sanitet. Försäljning eller arrendering av mark till investerare kan innebära att lokalbefolkningar berövas tillgång till naturresurser som är kopplade till deras försörjning och kulturarv. Särskilt rättigheterna för barn i ursprungsbefolkningar åkan vara i riskzonen i dessa sammanhang.⁵ Marknadsföring som riktar sig till barn, av produkter som cigaretter och alkohol, liksom matvaror och drycker med hög halt av mättade fetter, transfetter, socker, salt eller tillsatser, kan påverka ett barns hälsa på lång sikt.⁶ När företags arbetsförhållanden tvingar vuxna till långa arbetsdagar kan det medföra att äldre barn, i synnerhet flickor, övertar föräldrarnas ansvar för hushåll och tillsyn av barn, vilket kan få en negativ påverkan på deras rätt till utbildning och lek. Om barn lämnas ensamma eller under äldre syskons tillsyn kan det dessutom få konsekvenser för kvaliteten på den omsorg yngre barn ges och för deras hälsa.

20. Åtgärder för genomförandet av artikel 6 avseende näringslivet behöver anpassas efter sammanhanget och innefatta förebyggande åtgärder, såsom effektiv reglering och bevakning av reklam- och marknadsföringsbranscherna samt företags miljöpåverkan. Vad gäller barnomsorg, i synnerhet för yngre barn, behövs andra åtgärder för att skapa en miljö som stöttar företag i att respektera artikel 6, till exempel införandet av familjevänliga arbetsplatspolicier. Sådana bestämmelser måste ta hänsyn till hur föräldrars arbetstider inverkar på barns överlevnad och utveckling under alla utvecklingsstadier, och måste innefatta föräldraledighet med rimlig ersättning.⁷

D. Barnets rätt att bli hörd (art. 12)

21. Enligt artikel 12 i konventionen har varje barn rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet. Dessa åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Konventionsstaterna bör regelbundet lyssna till barns åsikter – i linje med allmän kommentar nr 12⁸ – vid framtagandet av nationella och lokala företagsrelaterade lagar och

³ Se allmän kommentar nr 14 (2013) om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa: artikel 3.1 i Konventionen om barnets rättigheter, under utgivning, punkt 6.

⁴ Se Official Records of the General Assembly, Fifty-ninth Session, Supplement No. 41 (A/59/41), bilaga XI, punkt 12.

⁵ Allmän kommentar nr 11 (2009) om barn som tillhör ursprungsbefolkningar och deras rättigheter enligt konventionen, Official Records of the General Assembly, Sixty-fifth Session, Supplement No. 41 (A/65/41), bilaga III, punkt 35.

⁶ Se Allmän kommentar nr 15 (2013) om barnets rätt att åtnjuta bästa möjliga hälsa, förestående, punkt 47.

⁷ Se Allmän kommentar nr 7 (2005) om att genomföra barnets rättigheter under tidig barndom, Official Records of the General Assembly, Sixty-first Session, Supplement No. 41 (A/61/41), bilaga III, passim.

⁸ Allmän kommentar nr 12 (2009) om barnets rätt att höras, Official Records of the General Assembly, Sixty-fifth Session, Supplement No. 41 (A/65/41), bilaga IV.

policyer som kan komma att påverka barn. I synnerhet bör staterna samråda med barn som har svårigheter att göra sig hörda, till exempel barn från minoriteter och ursprungsbefolkningar, barn med funktionsnedsättningar såsom anges i artikel 4.3 samt artikel 7 i Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning⁹, och barn i liknande utsatta situationer. Statliga myndigheter så som utbildnings- och arbetsinspektioner, som reglerar och bevakar företagsverksamhet, bör säkerställa att de tar hänsyn till åsikterna hos de barn som påverkas. Staterna bör också säkerställa att barn får yttra sig och blir hörda när man gör barnkonsekvensanalyser av näringslivsrelaterade policy-, lagstiftnings-, reglerings- och budgetförslag, samt när andra administrativa beslut fattas.

22. Barn har en specifik rättighet "att höras i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet" (artikel 12.2 i konventionen). I detta ingår rättsliga förfaranden och förliknings- och skiljedomsförfaranden som rör kränkningar av barns rättigheter som företag orsakat eller bidragit till. Som anges i allmän kommentar nr 12 bör barn tillåtas att frivilligt delta i sådana förfaranden samt ges möjlighet att yttra sig antingen direkt eller indirekt med hjälp av en företrädare eller ett lämpligt organ som både har tillräcklig kunskap om och förståelse kring de olika aspekterna av beslutsprocessen, och som har erfarenhet av att arbeta med barn.

23. Det kan finnas tillfällen då företag samråder med de lokalsamhällen som kan påverkas av ett potentiellt affärsprojekt. Då kan det vara avgörande för företag att inhämta barns åsikter och att ta hänsyn till dem i beslut som påverkar barnen. Konventionsstaterna bör ge företag särskild vägledning som betonar att sådana konsultationsprocesser måste vara tillgängliga och meningsfulla för barn och omfatta alla barn, samt alltid ta hänsyn till den fortlöpande utvecklingen av barns förmågor och till barns bästa. Medverkan bör vara frivillig och ske i en barnanpassad miljö som går emot, och inte förstärker, mönster av diskriminering av barn. Där så är möjligt bör man engagera civilsamhällesorganisationer som har kompetens i att underlätta barns deltagande.

IV. Art och omfattning av staters skyldigheter

A. Allmänna skyldigheter

24. Konventionen fastställer en uppsättning rättigheter för barn som ålägger staten en bestämd nivå av skyldigheter på grundval av barns speciella status. Kränkningar av barns rättigheter är särskilt allvarliga, eftersom de ofta får en omfattande och långvarig påverkan på barnets utveckling. Artikel 4 anger staternas skyldighet att företa alla lämpliga lagstiftande, administrativa och andra åtgärder för att genomföra rättigheterna i konventionen och till det yttersta utnyttja sina tillgängliga resurser för att förverkliga barnets ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

25. I internationell rätt om mänskliga rättigheter finns tre typer av skyldigheter för stater: att respektera, att skydda och att uppfylla mänskliga rättigheter.¹⁰ Här ingår skyldigheter för både resultat och uppförande. Staterna befrias inte från sina skyldigheter enligt konventionen och dess fakultativa protokoll om deras funktioner delegeras eller outsourcas till ett privat företag eller icke vinstdrivande organisation. En konventionsstat åsidosätter därmed sina skyldigheter enligt konventionen om den inte respekterar, skyddar och uppfyller barns rättigheter i förhållande till företagsverksamhet som påverkar barn. Vad dessa skyldigheter omfattar diskuteras ytterligare i nästa avsnitt av texten, medan den nödvändiga ramen för genomförande diskuteras i kapitel VI.

B. Skyldigheten att respektera, skydda och uppfylla

⁹ Allmän kommentar nr 9 (2006) om rättigheter för barn med funktionsnedsättningar Official Records of the General Assembly, Sixty-third Session, Supplement No. 41 (A/63/41), bilaga III, passim.

¹⁰ ¹⁰ Se Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, allmän kommentar nr 12 (1999) om rätten till utbildning, Official Records of the Economic and Social Council, 2000, Supplement No. 2 (E/2000/22), bilaga VI, punkt 46.

1. Skyldigheten att respektera

26. Skyldigheten att respektera betyder att staterna inte direkt eller indirekt bör underlätta eller medverka till någon kränkning av barns rättigheter. Vidare är staterna skyldiga att säkerställa att alla aktörer respekterar barns rättigheter, även inom ramen för företagsverksamhet. För att detta ska uppnås bör alla företagsrelaterade policyer, lagstiftning eller administrativa åtgärder samt beslutsfattande vara transparenta, informerade och innefatta fullständig och kontinuerlig hänsyn till hur de påverkar barns rättigheter.

27. Skyldigheten att respektera innebär också att en konventionsstat inte bör ägna sig åt, stödja eller ha överseende med kränkningar av barns rättigheter när staten själv har en företagsroll eller gör affärer med privata företag. Exempelvis måste staterna vidta åtgärder för att säkerställa att offentliga upphandlingskontrakt tilldelas anbudsgivare som åtagit sig att respektera barns rättigheter. Statliga myndigheter och institutioner, inklusive säkerhetsstyrkor, bör inte samverka eller ha överseende med kränkningar av barnets rättigheter som begås av tredje part. Vidare bör staterna inte investera offentliga medel och andra resurser i företagsaktiviteter som kränker barns rättigheter.

2. Skyldigheten att skydda

28. Konventionsstaterna har en skyldighet att skydda mot tredje parts kränkningar av rättigheter som garanteras i konventionen och dess fakultativa protokoll. Denna skyldighet är av mycket stor vikt inom ramen för staternas skyldigheter avseende näringslivet. Den betyder att staterna måste vidta alla nödvändiga, lämpliga och skäliga åtgärder för att förhindra att företag orsakar eller bidrar till kränkningar av barns rättigheter. Sådana åtgärder kan omfatta att man antar lagar och regler samt ser till att de efterlevs, och att man antar policyer som ramar in hur företag kan inverka på barns rättigheter. Staterna måste säkerställa att de kränkningar av barns rättigheter som orsakats eller bidragits till av ett företag utreds, att ansvar fastställs, och att upprättelse ges till de drabbade. En konventionsstat är därmed ansvarig för kränkningar av barns rättigheter som orsakats eller bidragits till av företag mot vilket staten har underlåtit att företa nödvändiga, lämpliga och skäliga åtgärder för att förhindra och avhjälpa sådana kränkningar, eller när den på annat sätt medverkat till eller tolererat kränkningarna.

3. Skyldigheten att uppfylla

29. Skyldigheten att uppfylla kräver att konventionsstaterna vidtar positiva åtgärder för att underlätta, främja och tillgodose åtnjutandet av barns rättigheter. Detta innebär att staterna måste genomföra till exempel lagstiftande, administrativa, budgetrelaterade, rättsliga och främjande åtgärder i överensstämmelse med artikel 4 rörande företagsverksamhet som inverkar på barns rättigheter. Sådana åtgärder bör säkerställa den bästa miljön för ett fullständigt förverkligande av konventionen och dess fakultativa protokoll. För att uppfylla denna skyldighet bör staterna tillhandahålla stabila och förutsägbara rätts- och regleringsförhållanden som gör det möjligt för företag att respektera barns rättigheter. I detta ingår att det ska finnas tydliga och väl tillämpade lagar och normer vad gäller arbete, anställning, hälsa och säkerhet, miljön, korruption, markanvändning och beskattning, och att dessa ska följa konventionen och dess fakultativa protokoll. Här ingår också lagar och policyer utformade för att skapa jämställdhet i anställningssammanhang; åtgärder för att främja yrkesutbildning och anständiga arbetsförhållanden och för att höja levnadsstandarden; samt policyer som främjar små och medelstora företag. Konventionsstaterna bör vidta åtgärder för att främja kunskap och förståelse kring konventionen och dess fakultativa protokoll inom regeringsdepartement, myndigheter och andra statliga institutioner som medverkar till att forma affärspraxis, samt främja en företagskultur som respekterar barns rättigheter.

4. Rättsmedel och upprättelse

30. Konventionsstaterna har en skyldighet att tillhandahålla effektiva rättsmedel och upprättelse för kränkningar av barnets rättigheter, även sådana som begås av tredje part, till exempel företag. Kommittén uttalar i allmän kommentar nr 5 att om rättigheter ska ha någon betydelse måste det finnas effektiva rättsmedel för upprättelse vid kränkningar.¹¹ Flera bestämmelser i konventionen efterlyser straff, skadestånd, rättsliga ingripanden och åtgärder för att återställa skada som tredjeparter har vållat eller bidragit till.¹² För att uppfylla denna skyldighet måste staterna ha infört barnanpassade mekanismer – straffrättsliga, civila eller förvaltningsrättsliga – som barn och deras företrädare känner till, som är snabba, genuint tillgängliga och åtkomliga, och som tillhandahåller fullgod gottgörelse för liden skada. Myndigheter med tillsynsbefogenheter som är relevanta för barns rättigheter, bland annat arbetskrafts-, utbildnings- och arbetsmiljöinspektioner, miljödomstolar, skattemyndigheter, nationella institutioner för mänskliga rättigheter och organisationer inriktade på jämlikhet i näringslivet, kan också ha en roll i att tillhandahålla rättsmedel. Dessa instanser kan proaktivt undersöka och bevaka kränkningar och kan även tilldelas befogenheter som ger dem möjlighet att införa administrativa sanktioner mot företag som kränker barns rättigheter. I samtliga fall bör barn ha tillgång till oberoende och opartisk rättvisa, eller rättslig omprövning av administrativa förfaranden.

31. När nivån eller formen för gottgörelse ska bestämmas bör mekanismerna beakta att barn kan vara mer sårbara än vuxna för konsekvenserna av kränkningar av sina rättigheter, och att effekterna kan vara oåterkalleliga och leda till livslång skada. De bör också beakta att barn och deras förmågor utvecklas, och att upprättelse bör komma i rätt tid för att begränsa pågående och framtida skador hos barnet eller barnen. Om barn exempelvis identifieras som offer för miljöförorening bör alla relevanta parter omedelbart vidta åtgärder för att förhindra ytterligare skada på barnens hälsa och utveckling samt gottgöra eventuell skada som redan skett. Staterna bör tillhandahålla medicinsk och psykologisk hjälp, rättsligt stöd och rehabiliteringsinsatser åt barn som utsatts för övergrepp eller våld som företagsaktörer orsakat eller bidragit till. De bör även garantera att sådana övergrepp inte upprepas, exempelvis genom att ändra relevanta lagar och policyer och dess tillämpning, vilket inkluderar åtal och bestraffning av de inblandade företagsaktörerna.

V. Staters skyldigheter i specifika sammanhang

32. Företagsverksamhet kan inverka på en lång rad olika rättigheter för barn, men kommittén har identifierat följande specifika sammanhang där företags påverkan kan vara betydande och där staternas rättsliga och institutionella ramverk ofta är otillräckliga, ineffektiva eller hårt pressade. Uppräkningen är inte uttömmande.

A. Tillhandahållande av tjänster som tillgodoser barns rättigheter

33. Företag och icke vinstdrivande organisationer kan ha en roll i att tillhandahålla och förvalta tjänster som är avgörande för att barns rättigheter ska förverkligas, till exempel rent vatten, sanitet, utbildning, transport, hälsa, alternativ vård, energi, säkerhet och anstalter för frihetsberövande. Kommittén föreskriver inte under vilka former dessa tjänster ska levereras, men det är viktigt att betona att konventionsstaterna inte fritas från sina skyldigheter enligt konventionen när de outsourcar eller privatiserar tjänster som har en påverkan på förverkligandet av barns rättigheter.

34. För att de rättigheter som ingår i konventionen inte ska äventyras måste konventionsstaterna vidta specifika åtgärder som beaktar den privata sektorns medverkan i

¹¹ Allmän kommentar nr 5 (2003), punkt 24. Staterna bör också beakta de "Grundläggande principer och riktlinjer för rätten till rättsmedel och gottgörelse för personer som utsatts för grova överträdelser av internationell människorättslagstiftning och allvarliga överträdelser av internationell humanitär rätt" som antogs genom FN:s generalförsamlings resolution 60/147 från 2005.

¹² Se t.ex. Konventionen om barnets rättigheter, art. 32.2, art. 19 och 39.

tillhandahållande av tjänster.¹³ Staterna har en skyldighet att fastställa normer i enlighet med konventionen och följa upp dem noga. Bristfällig tillsyn, inspektion och uppföljning av dessa aktörer kan leda till allvarliga kränkningar av barns rättigheter, till exempel våld, utnyttjande och vanvård. Staterna måste säkerställa att utförandet inte hotar barns tillgång till tjänster på grund av diskriminerande faktorer, särskilt enligt principen om skydd mot diskriminering. De måste även säkerställa att det i alla tjänstesektorer finns ett oberoende tillsynsorgan, klagomålsmekanismer och, där det är relevant, rättsliga förfaranden som barn har tillgång till och som kan förse dem med effektiva rättsmedel när kränkningar skett. Kommittén rekommenderar att det finns en permanent tillsynsmekanism eller process som ska säkerställa att alla icke-statliga tjänsteleverantörer har infört och tillämpar policyer, program och rutiner som är i överensstämmelse med konventionen.¹⁴

B. Den informella ekonomin

35. Den informella ekonomin sysselsätter en betydande del av den ekonomiskt aktiva befolkningen i många länder och bidrar markant till bruttonationalprodukten. Emellertid kan barns rättigheter hamna särskilt i riskzonen genom att företagsverksamhet som sker utanför de rättsliga och institutionella ramverken så som reglerar och skyddar rättigheter. Exempelvis kan produkter som tillverkas eller hanteras inom den informella ekonomin, som leksaker, kläder eller livsmedel, vara ohälsosamma och/eller skadliga för barn. Vidare förekommer ofta många barn inom dolda områden av informellt arbete, till exempel i små familjeföretag, inom jordbrukssektorn samt hotell- och restaurangbranschen. Sådant arbete innebär ofta osäker anställningsstatus och låg, oregelbunden eller obefintlig ersättning, hälsorisker, avsaknad av socialförsäkring, begränsad mötes- och föreningsfrihet och otillräckligt skydd mot diskriminering, våld eller utnyttjande. Det kan hindra barn från att gå i skolan, göra skolarbete och få tillräckligt med tid för vila och lek, och därigenom potentiellt utgöra kränkningar av konventionens artiklar 28, 29 och 31. Dessutom är det ofta så att föräldrar eller omvårdare som arbetar i den informella ekonomin tvingas till långa arbetsdagar för inkomster på existensminimumnivå, vilket allvarligt begränsar deras möjligheter att utöva sitt föräldraansvar eller ta hand om barn.

36. Konventionsstaterna bör införa åtgärder som säkerställer att företagsverksamhet sker inom lämpliga rättsliga och institutionella ramar, oavsett företagets storlek eller vilken ekonomisk sektor det verkar i, så att barns rättigheter tydligt uppmärksammas och kan skyddas. Sådana åtgärder kan bland annat handla om att öka medvetenhet, forska och samla in data om den informella ekonomins påverkan på barns rättigheter, stödja insatser för att skapa rimliga arbeten som innebär tillräckliga löner för arbetande föräldrar eller omvårdare, införa tydliga och förutsägbara lagar om markanvändning, förbättra det sociala trygghetssystemet för låginkomstfamiljer, stödja företag i den informella sektorn genom att bland annat erbjuda utbildning, registreringsmöjligheter, effektiva och flexibla kredit- och banktjänster, lämpliga skattearrangemang och tillgång till marknader.

37. Konventionsstaterna måste reglera arbetsförhållanden och säkerställa att det finns mekanismer som skyddar barn mot ekonomiskt utnyttjande och arbete som är farligt eller hindrar deras skolgång, liksom mot arbete som skadar deras hälsa eller deras fysiska, psykiska, andliga, moraliska eller sociala utveckling. Sådana arbeten förekommer ofta, men inte uteslutande, inom den informella ekonomin och hushållen. Därför är det ett krav att staterna utarbetar och genomför program vars mål är att nå företag i dessa sammanhang, till exempel genom att säkerställa att internationella normer rörande minimiålder för arbete och lämpliga arbetsförhållanden efterlevs, investera i utbildning och yrkesutbildning och stödja en god övergång till yrkeslivet för barn. Staterna bör säkerställa att sociala policyer och barnskyddspolicyer når alla, särskilt familjer i den informella ekonomin.

¹³ Se Kommittén för barnets rättigheter, protokoll från dess trettioförsta sammanträde, CRC/C/121, bilaga II.

¹⁴ Se allmän kommentar nr 5, punkt 44.

C. Barns rättigheter och global företagsverksamhet

38. Företag verkar i allt större utsträckning globalt, via komplexa nätverk av dotterbolag, entreprenörer, leverantörer och samriskföretag. Deras påverkan på barns rättigheter, vare sig den är positiv eller negativ, är sällan följden av vad en ensam affärsenhet gjort eller underlåtit att göra, vare sig det är moderbolaget, ett dotterbolag, en entreprenör, leverantör eller något annat. I stället kan det handla om en koppling eller samarbete mellan affärsenheter som i skilda jurisdiktioner. Exempelvis kan leverantörer vara inblandade i utnyttjandet av barnarbetare, dotterbolag i markexpropriering och entreprenörer eller licensinnehavare i marknadsföring av varor och tjänster som är skadliga för barn. I detta sammanhang har konventionsstaterna särskilda svårigheter att fullgöra sina skyldigheter att respektera, skydda och förverkliga barnets rättigheter, bland annat på grund av att företagen ofta är juridisk separata enheter förlagda i skilda jurisdiktioner, även när de verkar som en ekonomisk enhet som har sin centrala verksamhet, är registrerad och/eller har sin hemvist i ett land (hemlandet) och är verksam i ett annat (värdlandet).

39. Enligt konventionen är staterna skyldiga att respektera och säkerställa barns rättigheter inom sin jurisdiktion. Konventionen tolkar inte en stats jurisdiktion som begränsad till dess territorium. I enlighet med internationell rätt har kommittén tidigare uppmanat staterna att skydda rättigheterna hos barn som kan befinna sig bortom deras territorialgränser. Kommittén har också betonat att staternas skyldigheter enligt konventionen och dess fakultativa protokoll gäller för varje barn inom en stats territorium samt för alla barn som omfattas av en stats jurisdiktion.¹⁵

40. Extraterritoriella skyldigheter tas även uttryckligen upp i det fakultativa protokollet om handel med barn, barnpornografi och barnprostitution. Enligt artikel 3.1 ska varje stat säkerställa att åtminstone dess straffrättsliga lagstiftning helt omfattar brott enligt nämnda artikel, oavsett om brotten begås i landet eller är gränsöverskridande. Enligt artikel 3.4 i det fakultativa protokollet om handel med barn, barnpornografi och barnprostitution bör ansvar för sådana brott, oavsett om det är straffrättsligt, civilrättsligt eller förvaltningsrättsligt ansvar, fastställas för juridiska personer, inklusive företag. Detta synsätt överensstämmer med andra människorättsfördrag och instrument som ålägger stater att fastställa straffrättslig jurisdiktion över medborgare avseende sådana områden som delaktighet i tortyr, påtvingat försvinnande och apartheid, oavsett var övergreppet och handlingen som utgör delaktighet begås.

41. Konventionsstaterna är skyldiga att delta i internationellt samarbete för förverkligandet av barns rättigheter bortom landets gränser. Konventionens inledning och bestämmelser refererar konsekvent till "betydelsen av internationellt samarbete för att förbättra barns levnadsvillkor i varje land, särskilt i utvecklingsländerna".¹⁶ Allmän kommentar nr 5 betonar att "genomförandet av konventionen är en övning i samarbete för världens stater".¹⁷ Det fullständiga förverkligandet av barns rättigheter enligt konventionen är därmed delvis en funktion av hur stater interagerar. Vidare poängterar kommittén att konventionen har ratificerats av så gott som samtliga stater, och att förverkligandet av dess bestämmelser därför borde vara en lika viktig angelägenhet för företagens värdländer som för deras hemländer.

42. Värdländer har det främsta ansvaret för att respektera, skydda och förverkliga barns rättigheter inom sin jurisdiktion. De måste säkerställa att alla företag, inklusive transnationella företag verksamma inom deras gränser, regleras på adekvat sätt inom ett rättsligt och institutionellt ramverk som inte tillåter att de inverkar negativt på barnets rättigheter och/eller

¹⁵ Allmän kommentar nr 6 (2005) om behandlingen av ensamkommande barn och barn som skilts från sina föräldrar utanför deras ursprungsland, Official Records of the General Assembly, Sixty-first Session, Supplement No. 41 (A/61/41), bilaga II, punkt 12.

¹⁶ Se Konventionen om barnets rättigheter, art. 4; 24.4; 28.3; 17 och 22.2; samt det fakultativa protokollet om handel med barn, barnpornografi och barnprostitution, art. 10, och det fakultativa protokollet om barn i väpnade konflikter, art. 10.

¹⁷ Allmän kommentar nr 5, punkt 60.

medverkar till kränkningar i utländska jurisdiktioner.

43. Hemländer har också skyldigheter enligt konventionen och dess fakultativa protokoll att respektera, skydda och förverkliga barns rättigheter inom ramen för företagens extraterritoriella verksamhet, förutsatt att det finns ett rimligt samband mellan staten och handlingen i fråga. Ett rimligt samband föreligger när ett företag har sin centrala verksamhet i, är registrerad eller har sin hemvist i, eller har sin huvudsakliga eller en betydande del av sin verksamhet i staten i fråga.¹⁸ När staterna beslutar om åtgärder för att uppfylla denna skyldighet får de inte bryta mot Förenta Nationernas stadga eller allmän internationell rätt, och inte heller minska värdlandets skyldigheter enligt konventionen.

44. Konventionsstaterna bör möjliggöra tillgång till effektiva rättsliga och icke-rättsliga mekanismer för att tillhandahålla rättsmedel åt de barn och familjer vars rättigheter har kränkts av företag extraterritoriellt, när det föreligger en rimlig koppling mellan staten och handlingen i fråga. Staterna bör även erbjuda internationell assistans och samarbete vad gäller utredningar och verkställandet av förfaranden i andra stater.

45. Åtgärder för att förhindra att företag som är verksamma utomlands kränker barns rättigheter innefattar:

- a) Göra identifierandet, förhindrandet eller begränsningen av eventuella negativa effekter på barns rättigheter av dess verksamhet utomlands till ett villkor för tillgången till offentlig finansiering och andra former av offentligt stöd, till exempel försäkringar.
- b) Att beakta företags tidigare agerande vad gäller barns rättigheter vid beslut om beviljande av offentliga medel och andra former av officiellt stöd.
- c) Att säkerställa att statliga myndigheter som har en betydande roll gentemot företag, som exempelvis exportkreditinstitut, vidtar åtgärder för att identifiera, förhindra och minska eventuella negativa effekter som projekten de stöder kan ha på barns rättigheter innan de erbjuder stöd till företag verksamma utomlands, samt att fastställa att sådana myndigheter inte ska stödja verksamheter som sannolikt kommer att orsaka eller bidra till kränkningar av barns rättigheter.

46. Såväl hemländer som värdländer bör etablera institutionella och rättsliga ramverk som möjliggör för företag att respektera barns rättigheter i alla delar av sin globala verksamhet. Hemländer bör säkerställa att effektiva mekanismer finns för att statliga myndigheter och institutioner med ansvar för genomförandet av konventionen och dess fakultativa protokoll ska kunna samarbeta med de myndigheter som ansvarar för handel och investeringar utomlands. De bör även öka sin kapacitet så att biståndsgörarna och utlandsuppdrag som ansvarar för att främja handel kan ta med företagsfrågor i bilaterala diskussioner om mänskliga rättigheter, inklusive barns rättigheter, med utländska regeringar. Stater som följer OECD:s riktlinjer för multinationella företag bör stödja sina nationella kontaktpunkter i tillhandahållandet av medling och förlikning i frågor som uppstår extraterritoriellt, genom att säkerställa att de har adekvata resurser, självständighet och befogenheter för att arbeta med att säkerställa respekt för barns rättigheter i företagssammanhang. Rekommendationer från organ som till exempel OECD:s nationella kontaktpunkter bör ges fullgod verkan.

D. Internationella organisationer

47. Artikel 4 i konventionen uppmanar alla konventionsstater till direkt samarbete i förverkligandet av rättigheterna i konventionen, genom internationellt samarbete och genom medlemskap i internationella organisationer. Exempel på sådana organisationer på företagsområdet är utvecklings-, finans- och handelsinstitutioner som Världsbanksgruppen,

¹⁸ Se Maastrichtprinciperna om staters extraterritoriella skyldigheter inom området ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, princip 25 (2012).

Internationella valutafonden och Världshandelsorganisationen, samt andra med regional räckvidd, i vilka staterna agerar kollektivt. Staterna måste iaktta sina skyldigheter enligt konventionen och dess fakultativa protokoll när de agerar som medlemmar av sådana organisationer, och bör inte ta emot lån från, eller gå med på villkor uppställda av internationella organisationer om dessa lån eller policyer sannolikt kommer att leda till kränkningar av barns rättigheter. Staternas skyldighet gäller även inom området utvecklingssamarbete och de bör säkerställa att konventionen och dess fakultativa protokoll följs när samarbetspolicyer och program utformas och genomförs.

48. En stat som samarbetar med utvecklings-, finans- och handelsorganisationer måste vidta alla skäligen handlingar och åtgärder för att försäkra sig om att sådana organisationer agerar i enlighet med konventionen och dess fakultativa protokoll i sitt beslutsfattande och sin verksamhet. Detta gäller även när staten ingår överenskommelser eller fastställer riktlinjer som är relevanta för näringslivet. Sådana handlingar och åtgärder bör gå längre än att avskaffa barnarbete – de ska innebära ett fullständigt förverkligande av alla barns rättigheter. Internationella organisationer bör ha normer och rutiner för att bedöma skaderisken för barn i samband med nya projekt samt vidta åtgärder för att minska sådana skaderisker. Dessa organisationer bör införa förfaranden och mekanismer för att identifiera, bemöta och avhjälpa kränkningar av barns rättigheter i enlighet med befintliga internationella normer, inklusive när de begås av eller är en följd av verksamhet hos företag kopplade till dem eller finansierade av dem.

E. Katastrof- och konfliktsituationer

49. Både värdländer och hemländer ställs inför särskilda utmaningar i uppfyllandet av sina skyldigheter att respektera, skydda och förverkliga barnets rättigheter när företag är verksamma i situationer där skyddsinstitutioner inte fungerar som de ska på grund av konflikt, katastrof eller sammanbrott i den sociala eller rättsliga ordningen. Det är viktigt att betona att konventionen och dess fakultativa protokoll gäller under alla omständigheter. Det finns inte några bestämmelser om undantag från dessa bestämmelser i katastrofsituationer.

50. I sådana situationer kan det finnas en större risk att barnarbete används av företag (även inom leveranskedjor och hos dotterbolag), att barnsoldater används eller att korrupcion eller skatteflykt förekommer. I och med dessa ökade risker bör hemländer kräva att företag som är verksamma i katastrof- och konfliktsituationer tillämpar noggranna förfaranden (due diligence) för att kontrollera att de respekterar barns rättigheter, anpassade till företagets storlek och verksamhet. Hemländer bör även utarbeta och genomföra lagar och regleringar inriktade på specifika förutsebara kränkningar av barns rättigheter som företag med gränsöverskridande verksamhet kan göra sig skyldiga till. I detta kan det ingå ett krav på att publicera vilka åtgärder som vidtagits för att säkerställa att ett företags verksamhet inte bidrar till allvarliga kränkningar av barns rättigheter, samt ett förbud mot försäljning eller överföring av vapen och andra former av militär assistans när slutdestinationen är ett land i vilket det är känt att, eller finns risk för att, barn rekryteras eller används i fientligheter.

51. Ett hemland bör förse företag med aktuell, korrekt och heltäckande information om den lokala kontexten för barns rättigheter när de har verksamhet eller planerar för verksamhet i områden påverkade av konflikt- eller katastrofsituationer. Sådan vägledning bör betona att företagens skyldighet att respektera barns rättigheter är exakt densamma i sådana miljöer som någon annanstans. Barn i konfliktdrabbade områden kan vara utsatta för våld, inklusive sexuella övergrepp eller utnyttjande, handel med barn och könsbaserat våld. Detta måste konventionsstaterna uppmärksamma när de ger företag vägledning.

52. När företag är verksamma i konfliktdrabbade områden bör värdländer och hemländers skyldigheter enligt de relevanta föreskrifterna i konventionen betonas: Artikel 38 kräver respekt för reglerna i internationell humanitär rätt, artikel 39 ålägger staterna att tillhandahålla lämplig psykisk rehabilitering och social återanpassning, och det fakultativa protokollet om barn i

väpnade konflikter innehåller bestämmelser angående rekrytering av barn under 18 års ålder till väpnade styrkor. Företag som är verksamma i konflikttrabbade områden kan anlita privata vaktbolag och därmed riskera inblandning i kränkningar som utnyttjande och/eller bruk av våld mot barn i samband med bevakningen av anläggningar eller andra verksamheter. För att förhindra detta bör både hem- och värdländer införa och genomföra nationell lagstiftning som innefattar ett specifikt förbud mot att sådana bolag rekryter barn eller utnyttjar dem i fientligheter, krav på effektiva åtgärder för att skydda barn mot våld och utnyttjande, mekanismer för att ställa personal till svars för kränkningar av barns rättigheter.

VI. Ramverk för genomförande

A. Åtgärder gör lagstiftning, reglering och upprätthållande

1. Lagstiftning och reglering

53. Lagstiftning och reglering är två grundläggande instrument för att säkerställa att företagsverksamhet inte inkräktar på eller kränker barnets rättigheter. Staterna bör anta lagstiftning som ålägger tredje part ansvar för barns rättigheter och skapar ett tydligt och förutsägbart regelverk som gör det möjligt för företag att respektera barns rättigheter. För att uppfylla skyldigheten att anta lämpliga och rimliga lagstiftnings- och regleringsåtgärder som säkerställer att företag inte kränker barns rättigheter kommer staterna att behöva samla in data, bevis och forskning för att identifiera specifika problembanscher.

54. I enlighet med artikel 18.3 i konventionen bör staterna skapa anställningsförhållanden inom företag som hjälper arbetande föräldrar och omvårdare att uppfylla sitt ansvar gentemot barn under deras vårdnad. Exempel på detta är att införa en familjevänlig arbetsplatspolicy som innefattar föräldraledighet, stödja och underlätta amning, ordna tillgång till barnomsorg med god kvalitet, betala löner som räcker till en skälig levnadsstandard, skydda mot diskriminering och våld på arbetsplatsen samt erbjuda trygghet och säkerhet på arbetsplatsen.

55. Ineffektiva beskattningssystem, korruption och dålig förvaltning av statsinkomster, bland annat från statsägda företag och bolagsbeskattning, kan begränsa de tillgängliga resurserna för uppfyllandet av barns rättigheter i enlighet med artikel 4 i konventionen. Förutom eventuella befintliga skyldigheter enligt instrument mot mutor och korruption,¹⁹ bör staterna utarbeta och genomföra effektiva lagar och regleringar för att erhålla och förvalta intäktsflöden från alla källor och säkerställa att transparens, ansvarsskyldighet och rättvisa råder.

56. Staterna bör genomföra artikel 32 i konventionen för att säkerställa att skadligt barnarbete och ekonomiskt utnyttjande av barn förbjuds. En del barn är äldre än minimiåldern för arbete, i linje med internationella normer, och kan därför legitimt arbeta som anställda, men behöver ändå skyddas, till exempel från arbete som är skadligt för deras hälsa, säkerhet eller moraliska utveckling. Barns rätt till utbildning, utveckling och rekreation måste också främjas och skyddas.²⁰ För ett effektivt upprätthållande av artikel 32 måste konventionsstaterna bestämma minimiålder för anställning, reglera arbetstider på ett godtagbart sätt och arbetsvillkor, och fastställa påföljder. De måste ha fungerande system och god kapacitet för både arbetsinspektion och efterlevnadskontroll. Staterna bör även ratificera och i nationell lagstiftning införliva de två grundläggande konventionerna om barnarbete från ILO.²¹ Enligt artikel 39 måste staterna vidta alla lämpliga åtgärder för att främja fysisk och psykisk

¹⁹ Till exempel OECD:s konvention om bekämpande av bestickning av utländska offentliga tjänstemän i internationella affärsförhållanden och/eller FN:s konvention mot korruption.

²⁰ Se allmän kommentar nr 17 (2013) om barnets rätt till vila, fritid, lek, rekreation samt det kulturella och konstnärliga livet (art. 31), förestående.

²¹ ILO-konventioner nr 182 (1999) om förbud mot och omedelbara åtgärder för att avskaffa de värsta formerna av barnarbete och 138 (1973) om minimiålder för tillträde till arbete.

rehabilitering samt social återanpassning av ett barn som utsatts för någon form av våld, vanvård, utnyttjande eller övergrepp, inklusive ekonomiskt utnyttjande.

57. Staterna måste också genomföra och upprätthålla internationellt överenskomna normer rörande barns rättigheter, hälsa och företagsverksamhet, däribland WHO:s ramkonvention om tobakskontroll samt WHO:s internationella kod för marknadsföring av modersmjölksersättning samt efterföljande relevanta WHA-resolutioner. Kommittén är medveten om att läkemedelssektorns verksamhet kan ha en betydande påverkan på barns hälsa. Läkemedelsföretag bör uppmuntras att förbättra tillgången, tillgängligheten, acceptansnivån och kvalitén på mediciner för barn, med beaktande av befintlig vägledning.²² Vidare bör immaterialrättigheter tillämpas på sätt som främjar läkemedels prismässiga tillgänglighet.²³

58. Massmediaindustrin, inklusive reklam- och marknadsföringsbranscherna, kan ha såväl positiv som negativ påverkan på barns rättigheter. Enligt artikel 17 i konventionen är konventionsstaterna skyldiga att uppmuntra massmedier, inklusive privatägda medier, att sprida information och material av socialt och kulturellt värde för barnet, exempelvis om hälsosamma livsstilar. Medierna måste regleras på lämpligt sätt för att skydda barn från skadlig information, i synnerhet pornografiskt material och material som skildrar eller normalisera våld, diskriminering och sexualiserade bilder av barn. Samtidigt måste barns rätt till information och yttrandefrihet erkännas. Staterna bör uppmuntra massmedierna att ta fram riktlinjer för att säkerställa full respekt för barnets rättigheter i allt medieutbud, inklusive rätten att skyddas från våld och från skildringar som vidmakthåller diskriminering. Konventionsstaterna bör fastställa undantag från upphovsrätten som möjliggör återgivning av böcker och andra tryckta publikationer i format som gör dem tillgängliga för barn med synskada eller annan funktionsnedsättning.

59. Barn kan uppfatta marknadsföring och reklam som når dem via medierna som sanningsenlig och opartisk, vilket kan medföra att de konsumerar och använder produkter som är skadliga för dem. Reklam och marknadsföring kan också ha ett starkt inflytande på barns självkänsla, exempelvis genom att skildra orealistiska kroppsideal. Staterna bör säkerställa att marknadsföring och reklam inte får en negativ påverkan på barns rättigheter genom att införa lämpliga regleringar och uppmuntra företag att följa uppförandekoder och använda tydlig och korrekt produktmärkning samt information som gör det möjligt för föräldrar och barn att fatta välinformerade konsumtionsbeslut.

60. Digitala medier är särskilt problematiska eftersom många barn kan vara internetanvändare men även bli offer för sådant våld som nätmobbning, nätgromning, människohandel eller sexuella övergrepp och utnyttjande via internet. Även om företag inte är direkt inblandade i sådana brottsliga handlingar kan de vara delaktiga i dessa kränkningar genom sina handlingar. Till exempel kan barnsexturism underlättas av resebyråer på internet, eftersom de möjliggör informationsutbyte och planering av sexturismaktiviteter. Barnpornografi kan indirekt underlättas av internet- och kreditkortsföretag. Förutom att uppfylla sina skyldigheter enligt det fakultativa protokollet om handel med barn, barnpornografi och barnprostitution, bör staterna även förse barn med åldersanpassad information om webbrelaterad säkerhet så att de kan hantera riskerna och vet vart de ska vända sig för att få hjälp. Staterna bör samordna detta med IT-industrin så att den utvecklar och tillämpar lämpliga åtgärder för att skydda barn mot våldsamt och olämpligt material.

2. Åtgärder för upprätthållande

²² Riktlinjer för läkemedelsföretag om tillgång till mediciner; resolution 15/22 av FN:s råd för mänskliga rättigheter.

²³ Se allmän kommentar nr 15, punkt 82; Världshandelsorganisationen, deklaration om TRIPS-överenskommelsen (om handelsrelaterade aspekter av immaterialrättigheter) och folkhälsa, WT/MIN(01)/DEC/2.

61. Generellt sett är det bristen på genomförande eller efterlevnad av lagar som reglerar företagsverksamhet som vållar de mest allvarliga problemen för barn. Det finns ett antal åtgärder som konventionsstaterna bör vidta för att säkerställa att lagar genomförs och tillämpas effektivt, bland annat:

- a) stärka de tillsynsorgan som ansvarar för kontroll av efterlevnaden av normer relevanta för barns rättigheter, till exempel hälsa och säkerhet, konsumenträttigheter, utbildning, miljö, arbete samt reklam och marknadsföring, så att de har tillräckliga befogenheter och resurser för tillsyn och för att utreda klagomål, samt att tillhandahålla och tillämpa rättsmedel vid kränkningar av barns rättigheter.
- b) sprida information om lagar och regleringar rörande företagsverksamhet och barns rättigheter till olika intressenter, inklusive barn och företag.
- c) utbilda domare och andra förvaltningstjänstemän, liksom advokater och rättshjälpsaktörer, för att säkerställa en korrekt tillämpning av konventionen och dess protokoll om företagsverksamhet och barns rättigheter, internationella normer för mänskliga rättigheter och relevant nationell lagstiftning, och att främja utvecklingen av inhemsk rättsvetenskap.
- d) tillhandahålla effektiva rättsmedel genom rättsliga eller icke-rättsliga mekanismer och genom effektiv tillgång till rättvisa.

3. Barns rättigheter och företagens egen kontroll (due diligence) av respekten för dessa

62. För att uppfylla skyldigheten att vidta åtgärder för att säkerställa att företag respekterar barns rättigheter bör konventionsstaterna kräva att företagen gör noggranna kontroller (due diligence) av hur de påverkar barns rättigheter. Detta kommer att säkerställa att företag identifierar, förhindrar och minskar sin negativa påverkan på barns rättigheter i alla sina affärsrelationer och globala verksamheter.²⁴ Där det finns risk för att företag är inblandade i kränkningar av barns rättigheter på grund av verksamhetens art eller sammanhang bör staterna kräva en striktare utredningsprocess (due diligence) samt ett effektivt system för tillsyn.

63. Om barns rättigheter ingår i en process för att undersöka effekten för mänskliga rättigheter i allmänhet är det absolut nödvändigt att konventionen och dess fakultativa protokoll påverkar de beslut som fattas. Varje handlings- och åtgärdsplan för att förhindra och/eller råda bot på kränkningar av mänskliga rättigheter måste ta särskild hänsyn till den särskilda påverkan den har på barn.

64. Konventionsstaterna bör föregå med gott exempel genom att kräva att alla statsägda företag noga kontrollerar hur de respekterar barns rättigheter (due diligence) och offentliggör sina analyser av sin påverkan, bland annat genom regelbunden rapportering. Staterna bör göra sådan kontroll till ett villkor för statliga stöd och tjänster, exempelvis bidrag från exportkreditinstitut, eller utvecklingsfinansiering och investeringsförsäkring.

65. Som en del av kontrollen av hur de själva påverkar barns rättigheter (due diligence) bör stora företag uppmuntras, eller i förekommande fall åläggas, att offentliggöra sina åtgärder. Sådana offentliggöranden bör vara tillgängliga, ändamålsenliga och jämförbara företag emellan, och bör redovisa åtgärder som företagen vidtagit för att minska potentiella och faktiska negativa effekter för barn som deras verksamhet orsakat. Krav bör ställas på företag att publicera de insatser som gjorts för att säkerställa att de varor och tjänster de producerar eller säljer inte ska medföra allvarliga kränkningar av barns rättigheter, så som slaveri eller tvångsarbete. Där rapportering är obligatorisk bör staterna införa mekanismer för att kontrollera att kraven verkligen uppnås. Staterna kan stödja denna rapportering genom att skapa instrument som

²⁴ Se UNICEF, UN Global Compact och Rädda Barnen – "Children's Rights and Business Principals" (2011).

belyser goda prestationer på barnrättsområdet och sätter upp dessa som riktmärken.

B. Rättsmedelsåtgärder

66. När företag är inblandade har barn ofta svårt att få tillgång till rättssystemet för att söka effektiva rättsmedel när de utsatts för övergrepp eller när deras rättigheter kränkts. Barn saknar ibland rätt att väcka talan vilket hindrar dem från att driva en rättsfråga. Barn och deras familjer saknar dessutom ofta kunskap om sina rättigheter och de mekanismer och förfaranden de förfogar över för att söka upprättelse, eller också litar de kanske inte på rättssystemet. Stater kanske inte alltid utreder brott som begåtts av företag mot straffrättsliga, civila eller förvaltningsrättsliga lagar. Det råder en enorm obalans i makt mellan barn och företag – ofta är kostnaderna som en rättstvist mot ett företag innebär avskräckande höga och det kan vara svårt att ordna juridiskt ombud. Tvistemål där företag är inblandade avgörs ofta utomrättsligt, och ofta saknas utvecklad rättspraxis; barn och deras familjer i jurisdiktioner där prejudikat fungerar som bevekelsegrund kan vara mer benägna att avstå från att processa i och med osäkerheten kring utfallet.

67. Det finns särskilda svårigheter med tillgång till rättsmedel mot övergrepp som sker inom ramen för företags globala verksamhet. Dotterbolag och andra verksamheter kanske inte är försäkrade eller har begränsat ansvar. Det sätt på vilket transnationella företag är strukturerade i separata enheter kan göra det svårt att identifiera och tillskriva rättsligt ansvar till varje enskild enhet. När en talan förbereds kan tillgång till information och bevisning belägen i olika länder vara problematisk. Rättshjälp kan vara svår att erhålla i utländska jurisdiktioner, och olika rättsliga och processuella hinder kan utnyttjas till att vederlägga en extraterritoriell talan.

68. Konventionsstaterna bör inrikta sig på att avlägsna sociala, ekonomiska och rättsliga barriärer, så att barn får faktisk tillgång till effektiva rättsliga mekanismer utan diskriminering av något slag. Barn och deras företrädare bör ges information om rättsmedel bland annat via skolundervisningen, vid ungdomsgårdar eller genom lokalt förankrade program. De bör tillåtas att själva inleda processer och ha tillgång till rättshjälp och stöd från advokater och rättshjälpsaktörer för att väcka talan mot företag, så att jämlikhet i medel upprätthålls. Stater som inte redan har föreskrifter om kollektiv talan, till exempel grupptalan, bör införa sådana som ett sätt att öka domstolssystemets tillgänglighet för barn när stora antal barn påverkats på liknande sätt av företags handlingar. Staterna kan behöva tillhandahålla särskilt stöd åt barn som ställs inför vissa hinder i tillgången till rättvisa, till exempel på grund av sitt språk eller en funktionsnedsättning, eller för att de är mycket unga.

69. Ålder bör inte vara ett hinder för ett barns rätt att delta helt och fullt i rättsskipningen. På samma sätt bör det finnas särskilda arrangemang för barn som offer och vittne till brott i såväl civila som straffrättsliga processer, i linje med kommitténs allmänna kommentar nr 12. Vidare bör staterna genomföra Förenta Nationernas riktlinjer om rättsskipning i ärenden som rör barn som blivit offer för eller vittne till brott.²⁵ Sekretess och integritet måste respekteras. Barn bör hållas informerade om händelseutvecklingen under processens alla steg, och barnets mognad och eventuella tal-, språk- eller kommunikationssvårigheter barnet kan ha måste tillmätas vederbörlig betydelse.

70. Det fakultativa protokollet om handel med barn, barnpornografi och barnprostitution kräver att konventionsstaterna antar straffrättslig lagstiftning som också gäller för juridiska personer, inklusive företag. Staterna bör överväga att införa straffrättsligt ansvar – eller någon annan form av ansvar med motsvarande avskräckande effekt – för juridiska personer, inklusive företag, i fall som rör allvarliga kränkningar av barnets rättigheter, till exempel tvångsarbete. Nationella domstolar bör ha jurisdiktion över dessa allvarliga kränkningar, i enlighet med vedertagna regler om jurisdiktion.

²⁵ Antagna av FN:s ekonomiska och sociala råd i sin resolution 2005/20.

71. Icke-rättsliga mekanismer som medling, förlikning och skiljedom kan vara användbara alternativ för att lösa tvister som rör barn och företag. De måste vara tillgängliga utan att påverka rätten till rättsmedel. Sådana mekanismer kan ha en viktig roll vid sidan av rättsliga förfaranden, förutsatt att de överensstämmer med konventionen och dess fakultativa protokoll, samt med internationella principer och normer för effektivitet, skyndsamhet, rättssäkerhet och rättvisa. Klagomålsmekanismer upprättade av företagen själva kan erbjuda flexibla och lägliga lösningar, och ibland kan det tjäna barnets bästa att de används för att lösa frågor kring ett företags agerande. Dessa mekanismer bör anpassas till bland annat följande kriterier: tillgänglighet, legitimitet, förutsägbarhet, skälighet, överensstämmelse med rättigheter, transparens, fortgående lärande och dialog.²⁶ I samtliga fall bör det finnas tillgång till domstol eller rättslig omprövning av administrativa rättsmedel och andra förfaranden.

72. Staterna bör göra allt för att internationella och regionala mekanismer för mänskliga rättigheter ska vara tillgängliga, inklusive det fakultativa protokollet till konventionen om en internationell klagomekanism, så att ett enskilt barn eller en grupp av barn, eller andra som agerar å barnets/barnens vägnar, kan erhålla upprättelse när stater underlåtit att vederbörligen respektera, skydda och förverkliga barns rättigheter i relation till företagsverksamhet.

C. Policyåtgärder

73. Konventionsstaterna bör uppmuntra till en företagskultur som förstår och till fullo respekterar barns rättigheter. För detta ändamål bör staterna inkludera frågan om barns rättigheter och företag i den övergripande policyramen för genomförande av konventionen. De bör ta fram vägledning som uttryckligen fastställer statens förväntningar när det gäller företagens respekt för barns rättigheter inom den egna verksamheten, liksom inom affärsrelationer med koppling till verksamhet, varor eller tjänster utomlands, när det gäller företag med multinationell verksamhet. I detta bör ingå att genomföra en nolltoleranspolitik gentemot våld inom all företagsverksamhet. Vid behov bör staterna vägleda och uppmuntra till anslutning till relevanta initiativ för företagens sociala ansvar.

74. I många sammanhang utgör små och medelstora företag en betydande del av ekonomin, och det är särskilt viktigt att staterna förser dem med lättillgänglig, anpassad vägledning och stöd i hur de kan respektera barns rättigheter och följa nationell lagstiftning och samtidigt undvika onödiga administrativa bördor. Staterna bör även uppmuntra större företag att utnyttja sitt inflytande över små och medelstora företag för att stärka barns rättigheter i alla delar av sina värdekedjor.

D. Åtgärder för samordning och bevakning

1. Samordning

75. Ett fullständigt genomförande av konventionen och dess fakultativa protokoll kräver effektiv samordning över sektorsgränser, mellan statliga myndigheter, och mellan olika nivåer inom den styrande makten, från den lokala till de regionala och centrala.²⁷ Det är vanligt att de myndigheter som har direkt att göra med näringslivets politik och praktik verkar åtskilt från myndigheter som har direkt ansvar för barns rättigheter. Staterna måste säkerställa att myndigheter och parlamentariker som utformar lagar och regler för näringslivet är medvetna om statens skyldigheter vad gäller barns rättigheter. De kan behöva information, utbildning och stöd för att säkerställa fullständig efterlevnad av konventionen i utformandet av lagar och

²⁶ Rapport från den särskilda representanten för generalsekreteraren rörande frågan om mänskliga rättigheter och multinationella företag och andra affärsverksamheter, John Ruggie, Vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter: Genomförandet av FN:s ramverk "skydda, respektera och åtgärda", A/HRC/17/31, vägledande princip 31.

²⁷ Allmän kommentar nr 5, punkt 37.

policyer och tecknandet av ekonomi-, handels- och investeringsavtal. Nationella institutioner för mänskliga rättigheter kan spela en viktig roll som pådrivare i kontakter mellan olika statliga myndigheter med ansvar för barns rättigheter respektive näringsliv.

2. Bevakning

76. Staterna har en skyldighet att bevaka kränkningar mot rättigheterna i konventionen och dess fakultativa protokoll som begås eller bidras till av företag, även inom deras globala verksamhet. Detta kan bland annat göras genom insamling av data som kan användas för att identifiera problem och påverka policyer, utreda övergrepp, samarbeta med civilsamhället och nationella institutioner för mänskliga rättigheter och göra företag offentligt ansvariga genom att använda rapportering om deras påverkan på barns rättigheter för att bedöma deras prestationer. Särskilt kan nationella institutioner för mänskliga rättigheter involveras, exempelvis i att ta emot, utreda och medla i klagomål om kränkningar, i att utföra offentliga utredningar av storskaliga övergrepp, medla i konfliktsituationer och granska lagstiftning för att säkerställa att den följer konventionen. Om det behövs bör staterna bredda lagstiftningsmandatet hos nationella institutioner för mänskliga rättigheter så att det även omfattar företag och barns rättigheter.

77. När staterna tar fram nationella strategier och handlingsplaner för genomförandet av konventionen och dess fakultativa protokoll bör de säkerställa att dessa specifikt hänvisar till de åtgärder som krävs för att företagets handlingar och verksamheter ska anses respektera, skydda och förverkliga barns rättigheter. Staterna bör också säkerställa att de bevakar hur genomförandet av konventionen inom företagets verksamhet fortskrider. Detta kan göras dels internt genom utvärderingar och barnkonsekvensanalyser, dels genom samarbete med andra organ, så som parlamentsutskott, civilsamhälleliga organisationer, branschorganisationer, och nationella institutioner för mänskliga rättigheter. I bevakningen bör det ingå att barn tillfrågas direkt om sina åsikter vad gäller företags påverkan på deras rättigheter. Olika konsultationsmekanismer kan användas, som exempelvis ungdomsråd och ungdomsparlament, sociala medier, elevråd och föreningar för barn.

3. Barnkonsekvensanalyser

78. För att säkerställa att barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa när man lagstiftar samt på alla myndighetsnivåer tar fram och genomför policyer som rör företag krävs det fortgående barnkonsekvensanalyser. Dessa kan förutse konsekvenserna av företagsrelaterade policy-, lagstiftnings-, reglerings- och budgetförslag samt av andra administrativa beslut som påverkar barn och deras åtnjutande av sina rättigheter²⁸, och bör komplettera pågående bevakning och utvärdering av den påverkan som lagar, policyer och program har på barns rättigheter.

79. Barnkonsekvensanalyser kan göras enligt olika metodologier och praxis. Minimikravet är att de använder konventionen och dess fakultativa protokoll som ramverk, liksom relevanta rekommendationer och allmänna kommentarer från kommittén. När staterna utför bredare konsekvensbedömningar av näringslivsrelaterad policy, lagstiftning eller administrativa förfarings sätt bör de säkerställa att dessa bedömningar är förankrade i de grundläggande principerna för konventionen och dess fakultativa protokoll, samt att de fäster särskilt avseende vid den specifika påverkan som åtgärderna under bedömning kommer att ha på barn.²⁹

80. Barnkonsekvensanalyser kan användas för att bedöma konsekvenserna för samtliga barn som påverkas ett specifikt företags eller en specifik sektors verksamheter, men de kan även innehålla bedömningar av skilda konsekvenser av åtgärderna för vissa grupper av barn. Själva

²⁸ Allmän kommentar nr 5, punkt 45.

²⁹ Allmän kommentar nr 14, punkt 99.

konsekvensbedömningen kan grundas på bidrag från barn, civilsamhället och experter, eller från relevanta myndigheter, akademisk forskning och dokumenterad erfarenhet, utländsk eller inhemsk. Analysen bör leda till rekommendationer om ändringar, alternativ och förbättringar och göras tillgänglig för allmänheten.³⁰

81. För att garantera en opartisk och oberoende process kan staten överväga att låta en extern aktör leda bedömningsprocessen. Detta kan ha betydande fördelar, men som ytterst ansvarig för resultatet måste staten säkerställa att aktören som företar bedömningen är kompetent, redbar och opartisk.

E. Åtgärder för samverkan och för att öka medvetenheten

82. Det är konventionsstaten som tar på sig skyldigheter enligt konventionen, men genomförandet kräver medverkan av alla samhällssektorer, däribland näringslivet, civilsamhället och barnen själva. Kommittén rekommenderar staterna att anta och genomföra en heltäckande strategi för att upplysa och utbilda alla barn, föräldrar och omvårdare om företagans ansvar att respektera barns rättigheter var de än är verksamma. Detta bör göras genom barnvänlig och åldersanpassad kommunikation, exempelvis genom att erbjuda utbildning om ekonomisk medvetenhet. Utbildning, träning och insatser för att höja medvetenheten kring konventionen bör också inriktas på företag, för att betona barnets ställning som bärare av mänskliga rättigheter, uppmuntra ett aktivt respekterande av konventionens samtliga bestämmelser samt utmana och utplåna diskriminerande attityder mot alla barn, särskilt de som befinner sig i utsatta och missgynnade situationer. I detta sammanhang bör medierna uppmuntras att förse barn med information om deras rättigheter i relation till företag och öka medvetenheten bland företag om deras ansvar att respektera barns rättigheter.

83. Kommittén vill särskilt framhäva att nationella institutioner för mänskliga rättigheter kan engageras i att öka medvetenheten om konventionens bestämmelser bland företag, till exempel genom att utarbeta och sprida vägledningar och policyer för god praxis hos företag.

84. Civilsamhället har en avgörande roll i att oberoende främja och skydda barns rättigheter inom ramen för företagsverksamhet. I denna roll ingår att bevaka företag och ställa dem till svars, att stötta barn så att de får tillgång till rättvisa och rättsmedel, att bidra till barnkonsekvensanalyser, och att öka medvetenheten hos företag om deras ansvar att respektera barns rättigheter. Staterna bör säkerställa att det finns förutsättningar för ett aktivt och vaksamt civilsamhälle, inklusive effektivt samarbete med och stöd till oberoende civilsamhälleliga organisationer, barn- och ungdomsledda organisationer, den akademiska världen, handelskammare, fackföreningar, konsumentföreningar och yrkesinstitutioner. Staterna bör avstå från att blanda sig i dessa och andra oberoende organisationers arbete, och i stället underlätta deras medverkan i allmänna policyer och program som har att göra med barns rättigheter och företag.

VII. Spridning

85. Kommittén rekommenderar att konventionsstaterna sprider denna allmänna kommentar via parlamentet och till alla delar av regeringen, inklusive inom departement, myndigheter och de kommunala/lokala organ som arbetar med företagsfrågor, samt de som ansvarar för handel och investeringar utomlands, som biståndsorgan och utlandsuppdrag. Denna allmänna kommentar bör distribueras till företag, inklusive de som är verksamma över nationsgränserna, liksom till små och medelstora företag och aktörer i den informella sektorn. Den bör också spridas till och göras känd för yrkespersoner som arbetar för och med barn, bland annat domare, advokater och rättshjälpsaktörer, lärare, gode män, socialarbetare, tjänstemän vid offentliga eller privata välfärdsinstitutioner, samt till alla barn och till civilsamhället. Detta kräver att texten översätts till relevanta språk, lättillgängliga och barnvänliga versioner skapas

³⁰ Ibid.

och tillhandahålls, samt att workshops och seminarier ordnas där det diskuteras vad den innebär och hur dess rekommendationer bäst förverkligas. Dessutom behöver kommentaren införlivas i utbildningen för alla relevanta yrkeskategorier.

86. Konventionsstaterna bör i sin periodiska rapportering till kommittén inkludera information om de utmaningar de ställts inför och vilka åtgärder de vidtagit för att respektera, skydda och förverkliga barns rättigheter inom ramen för företagets verksamhet, såväl inom det egna landet som, när så krävs, över nationsgränserna.
